

*Журавльова М.О., магістрантка спеціальності «Мова і література (англійська)»
Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка*

КОГНІТИВНИЙ СТИЛЬ ПОЕТИКИ ДЖ.Р.Р. ТОЛКІНА

У статті аналізується поняття когнітивного стилю художніх творів та спосіб його виявлення на матеріалі поезики Дж.Р.Р. Толкіна.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, когнітивний стиль, поезика, концепт.

Сучасні лінгвістичні дослідження все більш спрямовані на вивчення когнітивних аспектів художніх творів, що дозволяє реконструювати концептуальний світ митця й окреслити особливості когнітивного стилю автора [2, 54]. Вивчення когнітивного стилю художніх творів відбувається за допомогою міждисциплінарного підходу, основи якого закладені у працях Дж. Лакоффа та М. Джонсона [13], а теорія розроблена М. Тернером [20], Ж. Фоконьє [11], Р. Цуром [18; 19], В. ван Піром [21], Ел.Дж. Дорстом [10], М. Фріман [12] та іншими дослідниками.

Актуальність дослідження когнітивного стилю поезики Дж.Р.Р. Толкіна полягає в тому, що воно здійснюється в межах сучасної лінгвокогнітивної парадигми. **Мета** статті полягає в розкритті когнітивного аспекту поезики Дж.Р.Р. Толкіна. Для її досягнення необхідно вирішити такі **завдання**: 1) дати визначення поняттям «когнітивний стиль», «концепт»; 2) навести приклади концептів поезики Дж.Р.Р. Толкіна; 3) визначити когнітивний стиль поезики Дж.Р.Р. Толкіна.

Когнітивна наука є сучасною парадигмою, що переглядає підхід до дослідження взаємозв'язку процесів мислення і мовлення індивіда, аналізує когнітивні процеси, що беруть участь у створенні та розумінні художніх текстів і розглядає мову в ракурсі когнітивних функцій [9]. Сучасна когнітивна наука базується на комплексному понятті «когніція», яке інтегрує широкий діапазон таких понять, як «мислення», «пізнання» та сукупність психічних процесів, які забезпечують процеси отримання, обробки, зберігання, вилучення і застосування знань, отриманих людською свідомістю з оточуючого середовища внаслідок, перш за все, фізичного, інтелектуального та соціально-культурного досвіду. Це, у свою чергу, дозволяє глибше проаналізувати такий комплексний феномен, як поезика автора та його когнітивний стиль зокрема, через дослідження специфіки метафоричної образності твору на його різних рівнях.

Поняття **когнітивного стилю**, запозичене з психології особистості, набуває нових значень у когнітивній лінгвістиці і розуміється як час-

тина поезики автора художніх творів. Складниками когнітивного стилю художнього твору є концепти та концептуальні метафори. У цій статті ми розглянемо концептуальну картину поезики Дж.Р.Р. Толкіна.

Поняття **концепту** розглядалося ще Аристотелем і було розвинуте філософом Г.Фріджем [15, 42–55]. На сьогоднішній день актуальними теоріями концепту є погляди І. Карасика [7], Е. Кларка та Дж. Принза [14], З.Д. Попова та Й.А. Стерніна. Зокрема, З.Д. Попов та Й.А. Стернін дають влучну дефініцію поняттю «концепт»: «Ми визначаємо концепт як дискретне ментальне утворення, що є базовою одиницею розумового коду людини, яке володіє відносно впорядкованою внутрішньою структурою, що представляє собою результат пізнавальної (когнітивної) діяльності особистості і суспільства і несе комплексну, енциклопедичну інформацію про зображений предмет чи явище, про інтерпретацію даної інформації суспільною свідомістю і відношення суспільної свідомості до даного явища або предмету» [8].

У результаті проведення концептуального аналізу поезій Дж.Р.Р. Толкіна були виявлені ключові концепти його поезики, які ми об'єднали у наступні концептосфери: *eternity, life, death, space, travel, hero, beauty, home, power, sound*. Ці концептосфери складаються з концептів, об'єднуючи їх за спільною ознакою. Так, концептосфера *eternity* складається з концептів *world, sun, moon, earth, sea, sky, stone, hill, wind, water, river, tree, forest, grass*. Концептосфера *life* складається з концептів *light, star, starlight, dawn, dusk, sunlight, day, summer, spring, hope*. Концептосфера *death* складається з концептів *darkness, evening, night, shadows, fear, doom, mist, gloom, shade, winter*. Концептосфера *space* складається з концептів *beyound, behind, west, east, north, south*. Концептосфера *travel* складається з концептів *way, road, path, errand, wanderer, journey, door, mountains*. Концептосфера *hero* складається з концептів *king, lord, crown, heir, silver, gold, rider, horseman, mariner, tower, hall, gate, gardens, walls, throne, sword, blade*. Концептосфера *beauty* складається з концептів *queen, elven-maid, silver, gold, star, sun, moon, light, hand, hair, eyes, breath, feet*. Концептосфера *power* складається з концептів *might, magic, strength, oath, fate*. Концептосфера *sound* складається з концептів *music, song, voice*. Концептосфера *home* складається з концептів *hearth, fire, bed*.

Деякі концепти у складі концептосфер розпадаються на більш «локальні», які можна назвати мегаконцептами. Наприклад, мегаконцепт *sea* в поезиці ДЖ.Р.Р. Толкіна складається з концептів *ship, storm, shore, stream, wave, mariner, haven*. Це означає, що коли читач, знайомий з

творчістю Дж.Р.Р. Толкіна, зустрічає у тексті його поезій слово «sea», у його свідомості актуалізується мегаконцепт «SEA» та всі підлеглі йому концепти.

Між концептосферами на концептуальному рівні встановлюються певні відносини. Наприклад, між концептосферами *life* та *death* виникає опозиція, оскільки концепти, з яких вони складаються, містять протилежну інформацію та викликають протилежні поетичні ефекти у читача. Опозиції можуть виникати і на вербальному рівні. Так, між концептами *beyond* та *behind* встановлюється опозиція, прикладами якої є наступні уривки з поезій Толкіна “*Home is behind, the world ahead*”, “*Then world behind and home ahead*”, “*With foes ahead, behind us dread*” і т.д. [17]. Іншим прикладом відносин між концептами є запозичення однією концептосферою концептів з іншої концептосфери, в результаті чого відбувається накладання смислу та виникають концептуальні метафори (“*And light of stars was in her hair*” і т.д.) [17].

Когнітивний стиль — це характерні риси концептуалізації світу автором, що виявляється повторюваним ужитком ключових концептів та їх комбінаторикою. Отже, когнітивний стиль поезики Дж.Р.Р. Толкіна характеризується поєднанням концептосфер *eternity, life, death, space, travel, hero, beauty, home, power, sound*, тобто звертанням до теми вічності, боротьби добра і зла, життя як руху, архетипічних образів героя та краси, дому, людської сили та божественного.

Реконструювання концептів художнього твору та виявлення причинно-наслідкових системних зв'язків між ними дозволяє окреслити концептуальний світ автора, виражений у певному творі, й на основі цього визначити його когнітивний стиль. Наразі перспективним питанням є дослідження концептуальних метафор поезики Дж.Р.Р. Толкіна.

ДЖЕРЕЛА

1. Безребра Н.Ю. Концептуальні метафори авторського стилю Емілі Дікінсон: лінгвокогнітивний аспект / Н.Ю. Безребра // Наука і сучасність : зб. наук. пр. — К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. — Т. 46. — С. 168–176.
2. Безребра Н.Ю. Лінгвостилістичний та семантико-когнітивний аспекти поезики Е.Дікінсон: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Н.Ю. Безребра; Київський нац. лінгв. ін-т. — К., 2008. — 196 с.
3. Белехова Л.І. Аналогове мапування у поетичному тексті (на матеріалі американської поезії) / Л.І. Белехова // Вісник Житомир. держ. пед. ун-ту. — 2001. — № 8. — С. 148–152.

4. Белехова Л.І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект: дис. д-ра філол. наук : 10.02.04 / Л.І. Белехова. — К., 2002. — 476 с.
5. Воробйова О.П. Когнітивна поетика: здобутки і перспективи / О.П. Воробйова // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. — 2004. — Вип. 635. — С. 18–22.
6. Воробьёва О.П. Художественная семантика: когнитивный сценарий / О.П. Воробьёва // С любовью к языку : сб. науч. трудов. — М., Воронеж: ИЯ РАН Воронеж. гос. ун-т, 2002. — С. 379–384.
7. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс [Текст] / В.И. Карасик. — Гнозис, 2004. — 389 с.
8. Попова З.Д. Очерки по когнитивной лингвистике [Текст] [Электронный ресурс] / З.Д. Попова, И.А. Стернин. — Воронеж : Истоки. — Режим доступа : <http://zinki.ru/book/kognitivnaya-lingvistika/>
9. Carruthers P. The Cognitive Functions of Language // Behavioral and Brain Sciences. — 2002. — Vol. 25, № 6. — P. 657–726.
10. Dorst Al.G. Metaphor in Fiction Language, Thought and Communication [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://dare.uvu.vu.nl/bitstream/handle/1871/19629/dissertation.pdf;jsessionid=951DC6DC973D5361FF209F923C547478?sequence=1>
11. Fauconnier G., Turner M. The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities. — N.Y. : Basic Books, 2002. — 440 p.
12. Freeman M. The Body in the Word: A Cognitive Approach to the Shape of a Poetic Text // Cognitive Stylistics: Language and Cognition in Text Analysis / Ed. by Semino E., Culpeper J. — Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2002. — P. 23–47
13. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. — Chicago: University of Chicago Press, 2003. — 276 p.
14. Prinz J., Clark A. Putting concepts to work: Some Thoughts for the Twenty-first Century. Mind and Language, 2004. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.philosophy.ed.ac.uk/people/clark/pubs/concepts.pdf>
15. Slater H. Concept and Object in Frege. — University of Western Australia, 2000 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.minerva.mic.ul.ie/vol4/frege.html>
16. Stockwell P. Cognitive Poetics: An Introduction. — N.Y. : Routledge, Taylor & Francis Group, 2002. — 193 p.
17. Tolkien J.R.R. Poems [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.poemhunter.com/john-ronald-reuel-tolkien/poems/>
18. Tsur R. Aspects of Cognitive Poetics // Cognitive Stylistics: Language and Cognition in Text Analysis / Ed. by Semino E., Culpeper J. — Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2002. — P. 279–318.

19. Tsur R. Metaphor and Reductionism (an exercise in functional Tsur R. Metaphor and Figure-Ground Relationship: Comparisons from Poetry, Music, and the Visual Arts // PSYART: A Hyperlink Journal for the Psychological Study of the Arts, 2000 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.clas.ufl.edu/ipasa/journal/articles/psyart/2000_tsur03.shtml.
20. Turner M., Fauconnier G. Metaphor, Metonymy, and Binding, 2002 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.wam.umd.edu/~mturn/WWW/blending.html>
21. Van Peer W., Graf E. Between the Lines: Spatial Language and its Developmental Representation in Stephen King's IT // Cognitive Stylistics: Language and Cognition in Text Analysis / Ed. by Semino E., Culpeper J. — Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2002. — P. 123–152.

В статье анализируется понятие когнитивного стиля художественных произведений и способ его выявления на материале поэтики Дж.Р.Р. Толкина.

Ключевые слова: когнитивная лингвистика, когнитивный стиль, концепт.

The article analyzes the definition of cognitive style in fiction and the way of its identification on the basis of J.R.R. Tolkien's poetics.

Key words: Cognitive Linguistics, cognitive style, poetics, concept.